

Av jord är du kommen, jord ska du åter bli

En kvalitativ studie av kopplingar och motsättningar mellan kristen tro och miljöengagemang hos kristna i Sverige

Ashes to ashes, dust to dust

A qualitative study of connections and divergences between Christian faith and environmentalism among Christians in Sweden

Åsa Vargadotter

Miljövetenskap
Kandidatnivå
15 HP
Vårterminen 2018
Handledare: Fredrik Björk och Ebba Lisberg Jensen

Abstract

Studies have shown that religion is an important component for understanding human attitudes and behaviors regarding nature. Christianity have by some scholars been proposed as an explanation for humanities exploitation of nature and some point out that Christianity is at odds with environmentalism. At the same time studies show there is a growing interest in environmentalism among Christians in for example the USA. The purpose of this qualitative study was to explore an example of what connections and divergences that is expressed among Christians in Sweden today concerning their faith, nature and environmentalism. The methods used were case study during a Christian environmental conference in Sweden and semi structured interviews with Christians. The study showed that there weren't any divergences expressed between being a Christian and environmentalism but that there may be a divergence between Christian environmentalism and the Church. Also, divergences may come from differing interpretations of biblical words such as rule and subdue. The study also showed that the interest and concern regarding nature and the environment had to do with the Christian belief in stewardship and that it was important to honor God's creation by caring for it.

Keywords: Christianity, Christians, environmentalism, stewardship, Eco-theology

Sammanfattning

Studier har visat att religion är en viktig komponent för att förstå människors attityder och beteenden gentemot naturen. Kristendomen har av en del forskare pekats ut som en förklaring till människans exploatering av naturen och det finns forskare som ansett att kristen tro är oförenlig med ett miljöengagemang. Samtidigt visar studier att det finns ett växande miljöintresse hos kristna i t.ex. USA. Den här studien syftade till att undersöka ett exempel på vilka kopplingar och motsättningar som kristna i dagens Sverige uttrycker mellan sin kristna tro, naturen och miljöengagemang. Metoden som användes var deltagande observation i mikroformat under en kristen miljökonferens samt semi-strukturerade intervjuer med kristna. Studien visade att det inte uttrycktes några motsättningar mellan att vara kristen och engagera sig i natur- och miljöfrågor, däremot att det kan finnas en motsättning mellan miljöengagemang och kyrkan samt att motsättningar kan komma från olika tolkningar av bibelord som råda och härska. Studien visade också att intresset och engagemanget för natur och miljö hängde samman med den kristna tron om förvaltarskap och att det sågs som viktigt att ära Guds skapelse genom att vårda den.

Nyckelord: kristendomen, kristna, förvaltarskap, miljöengagemang, ekoteologi

Innehållsförteckning

Abstract.....	1
Sammanfattning.....	2
1.1 Inledning.....	4
2.1 Kristendomen och miljöproblem.....	6
2.2 Kristendomens Gud och människans exploatering av naturen enligt White.....	6
2.3 Den antropocentriska kristendomen.....	7
2.4 Kristendomens komplexitet och Edens trädgård.....	8
2.5 Kristendom, kristna och miljöengagemang i Sverige.....	9
2.6 Ekoteologi och dess betydelse för kristna idag.....	9
2.7 A Rocha – en ekoteologisk naturvårdsorganisation.....	10
2.8 Från Ego till Teo.....	11
3.1 Metod.....	13
3.2 Deltagande observation i mikroformat under kristen miljökonferens.....	13
3.3 Semi-strukturerade intervjuer med kristna.....	14
4.1 Miljökonferens: Hela Planeten - om Guds skapelse som vår glädje och vårt uppdrag.....	16
4.2 ”Biodiversity is ’very good’”.....	16
4.3 Jordan tillhör Gud - inte oljebolagen.....	16
4.4 Människans beroende av naturen och förvalterskapet.....	17
4.5 Upplevda misstolkningar av skapelseberättelsen.....	18
4.6 Kristendomen förenlig med naturvård och ”det handlar om att ära Guds skapelse”.....	19
5.1 Intervjuer med kristna.....	21
5.2 Att vara kristen och förvalta jorden.....	21
5.3 Naturen kopplad till den kristna tron.....	23
5.4 Kyrkan, kristna och miljöengagemang.....	24
5.5 Besprutning av grödor emot förvalterskapet, men åsikterna går isär.....	26
6.1 Diskussion och slutsats.....	29
6.2 Separation och förening av människa och natur.....	29
6.3 Förvalterskap och biodiversitet – men också bekämpningsmedel.....	30
6.4 Kyrkans miljöengagemang.....	31
6.5 Ekoteologins potential.....	32
Referenser.....	35

1.1 Inledning

”All of the major world religions have taught that we do not own the earth, but are a part of it” (Bell, 2013, s. 387).

Världen står idag inför en mängd miljöproblem som kan tyckas oöverstigliga, allt från klimatförändringar och utrotning av växt- och djurarter, till spridning av giftiga substanser i luften vi andas, vattnet vi dricker och maten vi äter (Bock, 2013). Människan som art anses vara en stor bidragande faktor och en uppfattning hos ekoteologer som Bock (2013) och Bell (2013) är att problemet härstammar från en brist på kontakt med något heligt, som är större än människan själv. Den här bristen leder till tron att människan äger jorden och därför kan utnyttja dess resurser på ett obegränsat sätt.

Forskning indikerar också att religion är en viktig komponent för att förstå människors attityder och beteenden gentemot naturen (Carlisle & Clark, 2017). Den judisk-kristna världssynen har av många ansetts vara en av huvudanledningarna till uppkomsten av miljöproblem, beroende på den dualism som hävdas ska ha uppstått mellan människan och naturen genom kristendomen som religion (Biel & Nilsson, 2005). Flera forskare har sedan 1960-talet ansett att det ligger en motsägelse mellan kristendomen och miljöintresse, alltså att religionen går stick i stäv med ekologiska värderingar och miljöengagemang (Clements, McCright & Xiao, 2013; Troster, 2013). Clements et al. (2013) menar att det sedan 1990-talet i USA dock har kunnat skönjas en slags ”grön kristendom”, vilket kan tyda på att det pågår en förändring i intresset och engagemanget för natur- och miljöfrågor hos kristna.

Mot bakgrund av att forskning visar att religion har betydelse för människors syn på och beteenden mot naturen, att kristendomen av en del forskare pekats ut som en förklaring till människans exploatering av naturen och att en del forskare menar att det finns en motsättning mellan kristen tro och miljöengagemang, tillsammans med det kristna miljöengagemang som enligt en del forskning finns i västvärlden, ville jag undersöka hur kristna i Sverige intresserar sig för naturen och miljöfrågor, hur de kopplar det till sin kristna tro och hur de uttrycker eventuella motsättningar mellan sin tro och miljöengagemang. För att undersöka det här har jag utgått från en hermeneutisk ansats. Mer precist har jag använt mig av kvalitativa metoder i form av semi-strukturerade intervjuer med kristna samt deltagande observation i mikroformat under en kristen miljökonferens. Intervjurespondenterna har inte varit deltagare från miljökonferensen, urvalet av respondenter gjordes i andra sammanhang.

Kristendomen är en omfattande världsreligion med många inriktningar och eftersom begreppet kristen kan ha en varierande och upplevelsebaserad innebörd för människor som identifierar sig som kristna, valde jag att låta intervjurespondenterna själva definiera vad kristen betyder för dem. Den avgränsning som gjordes var att respondenterna i studien själva såg sig som kristna i tro och utövande. Den frågeställning som jag ämnade besvara genom den här studien var:

- Hur uttrycker kristna i dagens Sverige motsättningar och kopplingar mellan sin tro och ett miljöengagemang?

2.1 Kristendomen och miljöproblem

Hur det kan komma sig att vi står inför allvarliga miljöproblem som hotar inte bara människans, utan allt levandes existens på jorden? Finns det någon koppling till religion? Forskning har nämligen visat att religion har betydelse när det kommer till människors attityder och beteenden gentemot naturen (Carlisle & Clark, 2017). Kanske vi kan förstå miljöproblemens uppkomst genom kristendomens syn på människan och naturen?

För att kunna närma mig frågan behöver jag diskutera en essä (White, 1967) som enligt Whitney (2015) legat till grund för en stor del av religionshistoria, ekoteologi och ekofilosofi, miljöetik och miljöhistoria. I essän tog White upp hur människan genom kristendomens dogmer historiskt har exploaterat, och fortsätter exploatera, naturen på sätt som har lett fram till en ekologisk kris.

2.2 Kristendomens Gud och människans exploatering av naturen enligt White

Lynn White tog sig an medeltidens kristendom i västvärlden och utsåg den som en ansvarig för den ekologiska krisen i världen (1967). Det här skulle enligt White ha skett genom religionens doktrin om människans herravälde över naturen, och det sätt som dogmen systematiskt satts i verket genom utvecklandet och användandet av teknik och vetenskap. White använde sin tolkning av första Moseboken 1:28, som en grundpelare för argumentet och menade att bibelcitatet ringar in hela budskapet om hur Gud skapat jorden för människan att erövra:

Gud välsignade dem och sade till dem: ”Var fruktsamma och föröka er, uppfyll jorden och lägg den under er. Härska över havets fiskar och himlens fåglar och över alla djur som myllrar på jorden (Svenska bibelsällskapet, u.å.).

I sin essä utgick White från den plötsliga förändring som skedde under medeltiden när ny teknik uppstod inom jordbruket i Europa. White menade att den nya, kraftfulla tekniken bidrog till att manifesteras kristendomens separation mellan människa och natur, vilket har lett fram till vårt moderna, teknologiska och vetenskapliga samhälle där vi står inför en ekologisk kris eftersom (s.51):

What people do about their ecology depends on what they think about themselves in relation to things around them. Human ecology is deeply conditioned by beliefs about our nature and destiny - that is, by religion.

Teknologin innebar i White's ögon en symbolisk manifestation av människans herravälde över jorden. Genom att "attackera" jorden med plogen kunde människan visa sin makt över naturen och den nya tekniken förändrade människans relation till jorden, ansåg White: "Mans relation to the soil was profoundly changed. Formerly man had been part of nature; now he was the exploiter of nature" (s.51). White argumenterade vidare i sin essä om hur människor i väst lever i en så kallad "post-christian age" (s.52), men trots det finns idén om ständig tillväxt allestädes närvarande i våra dagliga liv. Han menade att grundtanken om ständig tillväxt härrör från, och är en del av, den judisk-kristna teologin och att människor fortfarande lever som de har gjort i ungefär 1 700 år, till stor del utifrån kristna antaganden.

2.3 Den antropocentriska kristendomen

White kallade kristendomen, speciellt i sin västerländska form, för "the most anthropocentric religion the world has seen" (s.52). Han utgick, som tidigare nämnts i den här studien, från skapelseberättelsen som var extraordinär i White's ögon (s. 52):

Man named all the animals, thus establishing his dominance over them. God planned all of this explicitly for man's benefit and rule: no item in the physical creation had any purpose save to serve man's purposes. And, although man's body is made of clay, he is not simply part of nature: he is made in God's image.

Enligt White skapade alltså kristendomen en dualism, en åtskillnad, mellan människan och naturen tillsammans med en dogmatisk föreställning om att det är Guds vilja att människan ska exploatera naturen. Kristendomens dominerande syn på naturen var annorlunda än den rådande synen på naturen hos "the common people" (s. 52), som utgick från att naturen var besjälad så att varje träd, bäck, bergskulle etc. hade en skyddsande. White menade att kristendomen, genom att förstöra den animistiska paganismen, gjorde det möjligt att exploatera naturtillgångar med en attityd av likgiltighet inför naturen och känslorna hos andra levande objekt. Från att ha sett all natur som levande med anden inneboende i naturen, blev istället anden separerad från naturen och satt i människans monopol (s.52):

The spirits *in* natural objects, which formerly had protected nature from man, evaporated. Man's effective monopoly on spirit in this world was confirmed, and the old inhibitions to the exploitation of nature crumbled.

2.4 Kristendomens komplexitet och Edens trädgård

White ansåg att det är viktigt att komma ihåg att kristendomen är en väldigt komplex religion som kan skilja sig mellan olika geografiska platser och kulturer, och att det grundar sig i en uppdelning mellan den latinska skolan i väst och den grekiska skolan i öst. White menade att den västerländska atmosfären var mer fruktbar för kristendomens erövrande av naturen (s.53):

Our science and technology have grown out of Christian attitudes toward man's relation to nature which are almost universally held not only by Christians and neo-Christians but also by those who fondly regard themselves as post-Christians.

Vad White såg som en lösning på problemet med den ekologiska krisen, var att helt avstå från kristendomens dogmatiska syn på människan och naturen och återgå till en "pan-psychism", i enlighet med vad St. Francis av Assisi förespråkade. St. Francis av Assisi var en katolsk munk från Italien som grundade Franciskanerorden och levde på 1100- till 1200-talet (Robinson, u.å.). St. Francis var i White's mening lika radikal som Jesus varit på sin tid och vars tro grundade sig i människans ödmjukhet, både på ett individuellt plan såväl som kollektivt. St. Francis försökte ersätta människans roll som härskare över Guds skapelse med en slags demokrati där alla jordens varelser var jämbördiga; oavsett om det var en myra eller en människa så lovprisade alla varelser Gud på sitt eget sätt menade St. Francis, enligt White.

Tanken var revolutionär på sin tid och St. Francis misslyckades med att överföra sitt alternativa tänkande på den dogmatiska kristendomen i västvärlden. I sin essä menade White ändå att eftersom både teknologin och vetenskapen är så genomsyrade av människans arrogans, då roten till den ekologiska krisen till stor del härstammar från religion, måste lösningen vara andlig. Han avslutade sin essä med att föreslå St. Francis av Assisi som "skyddshelgon" för ekologer.

I likhet med White argumenterade Merchant (2003) för att "The Garden of Eden Story" (s.3) skapat västvärlden. Hon menade att berättelsen om Edens lustgård är den potentiellt viktigaste mytologin för den västerländska kulturen och att den skapats av människor som ett sätt att förstå sin relation till naturen. Hon argumenterade att människor har försökt komma tillbaka till paradiset genom att göra jorden till en trädgård, ett slags återskapande av Edens trädgård, som skett genom att bl.a. omvandla den vilda naturen till civiliserad trädgård och drog kopplingar mellan natur och kultur som uttryck för det naturliga och det civiliserade. Hon tolkade sådant som nutidens förorter, shoppingcentra, grindsamhällen (gated communities) och Internet som moderna versioner av Edens trädgård och menade att vetenskap, teknik och kapitalism varit viktiga komponenter i processen.

2.5 Kristendom, kristna och miljöengagemang i Sverige

Enligt Lundberg (2017) är Sverige ett av världens mest sekulariserade länder, baserat på det låga antal som deltar i organiserade religiösa sammankomster tillsammans med det låga antal som uppger att Gud har en viktig plats i deras liv. Sekulariseringen som Lundberg avsåg gäller den traditionella, protestantiska (lutheransk-evangeliska) kristendomen i Sverige. Trots sekulariseringen, menade Lundberg, har Svenska kyrkan en sällsynt plats hos den svenska befolkningen, för även om medlemsantalet har sjunkit sedan stat och kyrka separerades år 2000, så var 70% av den svenska befolkningen fortfarande medlemmar i Svenska kyrkan 2011 (s.154). Det här gör Svenska kyrkan till den största religiösa organisationen i Sverige.

I sin studie visade Lundberg hur engagemang hos miljöaktiva inom Svenska kyrkan inte var något som de tillfrågade kristna kopplade till själva kyrkan som organisation, utan menade att miljöengagemanget uppstått utanför själva kyrkan. Men det pågår enligt Lundberg en förändring inom svenska kyrkans organisation gällande engagemang, intresse och medvetenhet kring frågor som klimatpåverkan och hållbarhet. Biskopsbrevet 2014 (Svenska kyrkan, 2014, s. 9), undertecknat av ärkebiskop Anders Wejryd, skrevs tillsammans med övriga biskopar i Sverige som en uppmaning till:

”Svenska kyrkan, dess församlingar, stift och nationella organ, till alla våra medmänniskor, till beslutsfattare och myndigheter, företag och organisationer, medlemsstaterna i United Nations Framework Convention on Climate Change (UNFCCC), internationella beslutsfattare och organisationer samt kyrkoledare i hela världen”.

Inriktningen var på klimatförändringarna och att engagemang för miljön är en existentiell fråga. I brevet står bl.a. hur människan är en del av skapelsen och hur ”Gud skapar människan till sin avbild, till man och kvinna, och ger dem det uppdrag att härska över djuren som ofta tagits som ursäkt för en hänsynslös exploatering av skapelsen” (s.57).

2.6 Ekoteologi och dess betydelse för kristna idag

När engagemanget för miljön blev en spridd och populär miljörelse under slutet av 1960- och början av 1970-talet, riktades stark kritik mot traditionella religioner som t.ex. kristendomen. Kritiken grundade sig på uppfattningen att kristendomen m.fl. var en av huvudfaktorerna när det kom till den mänskliga förstörelsen av naturen. Troster (2013, s.381) återger hur kritiken födde en ”apologetic religious response to environmentalism” där kristna och judiska teologer argumenterade

emot, dels på historisk basis men även genom att lyfta fram exempel på traditionella källor inom religionen som var förenliga med ett miljöengagemang. Den ”ursäktande religiösa responsen” tjänade alltså till att visa upp att religionen redan var ”grön” och således kunde användas som respons till den ekologiska krisen. Enligt Troster brukar dock den ”ursäktande religiösa responsen” ändå utmyнна i ett antropocentriskt förvaltarskap där mänskligheten och dess behov står i centrum och prioriteras först. Haught (1993) argumenterade på 1990-talet att engagemang och intresse för miljön visserligen inte är en uttalad aspekt av den traditionella kristendomen, men att det är möjligt med en omvärdering av religionen för att möta miljökrisen, och att den redan pågår. Han beskriver bl.a. en ”sacramental approach” (s.94) som respons till den ekologiska krisen.

Trosters (2013) tankar kring kristendomen som en ”grön” religion och Haughts (1993) ansats, som fokuserar på bevis för Guds existens i naturen och att det främst är genom naturen som Gud symboliskt avslöjar sig, kan ses som exempel på ekoteologi. Enligt Haught (1993) är religiösa texter och traditioner fortfarande viktiga men det är alltså i första hand genom naturen och kosmos som människan kan lära känna det heliga. Det ekoteologiska synsättet integrerar även vetenskaplig kunskap om kosmos med religionen, t.ex. finns ofta evolutionsteorin och samtida fysik med i modellen. Ansatsen innebär att religiösa samfund måste omvärdera sin teologiska syn på Gud, mänskligheten och skapelsen för att stämma överens med den nya världsbilden och för att kunna relatera till de miljöproblem som mänskligheten står inför idag.

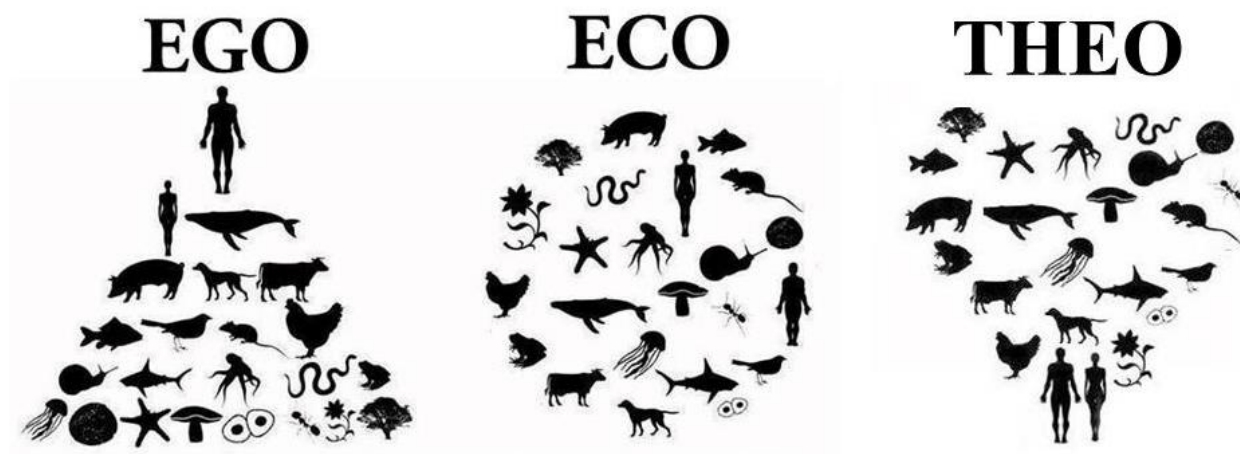
Eaton (2013) menar att ekoteologi är svårdefinierat eftersom det är ett heterogent fält som kan ha olika inriktning och utgå från olika religiösa traditioner. Eaton anser att ekoteologi är socialt konstruerat och menar vidare att ekoteologi är ett viktigt forskningsområde som växer, att dess användbarhet är mångsidig samt att ekoteologi inte nödvändigtvis behöver grunda sig i kristendomen. Däremot menar Eaton att ekoteologi har blivit inflytelserik särskilt inom kristendomen. Bock (2013, s. 434) definierar ekoteologi som ”an articulation of the intrinsic relationship between one’s theology and one’s ecological perspective”. Hedge (2013) i sin tur beskriver att ekoteologi är en fråga om ekologi, tro och rättvisa och hur de tre områdena kan samverka.

2.7 A Rocha – en ekoteologisk naturvårdsorganisation

A Rocha International (A Rocha International, u.å.) är en kristen naturvårdsorganisation som är registrerad som välgörenhetsorganisation i Storbritannien. A Rocha (ARI) startade som ett naturvårdsprojekt i Portugal 1983, har sedan dess vuxit som organisation och arbetar idag med

praktiska naturvårdsprojekt i olika delar av världen. Det finns pågående planer på att starta en filial av organisationen i Sverige och ett steg i projektet var miljökonferensen som hölls i Malmö i april 2018 (Vara med, 2018) under vilken jag gjorde en deltagande observation i mikroformat. ARI grundar sig på kristendomens idé om förvaltarskap och bedriver vetenskaplig forskning, samarbetar med människor och organisationer från olika trosuppfattning, inklusive sekulära, och håller utbildningar i miljökunskap och naturvård i olika delar av världen. Utbildningarna syftar till att öka kunskapen om naturen och hur människor kan leva bra liv i en hållbar relation med sin omgivning. ARI arbetar utifrån ett ekoteologiskt perspektiv och ser sig som en resurs för miljöengagerade kristna, för kyrkan och bidrar bl.a. genom seminarier, föredrag och genom att delta i globala konferenser. Organisationen är samtidigt tydlig med att säga att de samarbetar med och utbildar människor oberoende av trosuppfattning.

2.8 Från Ego till Teo

Tre olika perspektiv som beskriver förhållandet människa – natur: egocentrisk, ekocentrisk och teocentrisk.

Bildkälla: <http://blog.arochoa.org/en/noah-beyond-the-blockbuster/>. Publicerad med tillåtelse.

ARI som ekoteologisk naturvårdsorganisation använder sig av tre modeller för att beskriva tre olika syner på förhållandet mellan människa och natur, d.v.s. människans plats i skapelsen, där den sista i raden (den teocentriska) beskriver det ekoteologiska perspektiv som organisationen utgår från (D. Bookless, personlig kommunikation, 7 april 2018). Den första modellen är den egocentriska, en antropocentrisk, hierarkisk bild där människan (eg. mannen) beskrivs som stående över naturen

(och även över kvinnan). Den ekocentriska bilden visar i sin tur synen på att människan är en bland alla andra arter på jorden och där alla arter har lika värde. Även om den pekar mot att människan är en del av naturen, är den dock enligt Bookless inte förenlig med ekoteologin eftersom den inte införlivar Gud i modellen. Den sista bilden är den teocentriska, vilken utgår från en Gudscentrerad syn på naturen och människans plats i skapelsen. I den teocentriska modellen integreras det bibliska perspektivet av människans plats i världen och hur Gud älskar hela världen, inte bara människan (därav hjärtformen). Människan, man och kvinna, är placerade längst ner sida vid sida utifrån sin roll som förvaltare av resten av skapelsen (naturen) som de är en del av.

Eftersom den här studien är inriktad specifikt på kristna och deras förhållande till naturen och miljöengagemang, definierar jag ekoteologi baserat på Bookless ekoteologiska modell, alltså utifrån ett perspektiv där naturen och den kristna tron på en skapare av naturen (Gud) är förenade med syfte att vårda och förvalta hela skapelsen, allt liv inkluderat. Ur det här ekoteologiska perspektivet ses människan, i ekologiska termer, som en nyckelart i naturen vars uppgift det är att bevara och upprätthålla resten av skapelsen.

3.1 Metod

För att besvara frågeställningarna har jag genomfört semi-strukturerade intervjuer med personer av kristen tillhörighet, samt en deltagande observation i mikroformat under miljökonferensen ”Hela Planeten: Om Guds skapelse som vår glädje och vårt uppdrag” (Vara med, 2018).

3.2 Deltagande observation i mikroformat under kristen miljökonferens

Valet av miljökonferens baserade sig på konferensens förläggning inom tidsramen för min studie och utgick från ett tips i Facebookgruppen Gröna Grenen, som riktar sig till studerande vid Miljövetarprogrammet på Malmö universitet samt examinerade miljövetare från samma utbildning. Miljökonferensen var ett steg i planen att skapa en svensk filial av den kristna naturvårdsorganisationen ARI vilket jag ansåg vara av värde för min studie.

Miljökonferensen ”Hela Planeten: Om Guds skapelse som vår glädje och vårt uppdrag” (Vara med, 2018) arrangerades av Hyllie Park Kyrkan, tillsammans med Hyllie Park Folkhögskola, Hyllie Park Diakoni, EFS Betaniakyrkan samt Bilda och hölls den 7 april 2018 i Hyllie Park Kyrkan i Malmö. Huvudtalare på miljökonferensen var Dave Bookless från ARI. Under miljökonferensen tog jag del av Dave Bookless föredrag samt ett seminarium med Jacob Carlzon där han delade med sig av sitt arbete med A Rocha Kenya. Genom att delta på konferensen ville jag få en inblick i hur en kristen miljökonferens i Sverige tar sig uttryck och vilka kopplingar och motsättningar som jag kunde uppfatta fanns mellan den kristna tron och ett engagemang för miljön.

Bryman (2008, s. 344) beskriver hur deltagande observation är en metod som kan användas för att ”få en bild av den kultur som en social grupp uppvisar” och att forskaren vanligtvis spenderar en längre tidsperiod med sitt fältarbete. Jag har p.g.a. miljökonferensens tidsram valt att se på min metod som ”deltagande observation i mikroformat” då längden på den deltagande observationen var ungefär sju timmar. Den sociala gruppen som observerades var deltagare under den kristna miljökonferensen, inklusive föredragshållare och arrangörer. Själva metoden gick ut på att jag, som själv var deltagare, gjorde iakttagelser och lyssnade på vad som sades under konferensen, i samtal med andra deltagare samt under Dave Bookless föredrag och seminariet som jag deltog i. Jag var semi-öppen med att jag kom från Malmö universitet och att jag deltog på konferensen p.g.a. uppsatsarbete. Det innebar att jag, när jag samtalade med andra och när människor undrade, berättade vem jag var och varför jag var där men att jag samtidigt höll en ”låg profil” för att inte riskera att påverka observationen.

Jag använde mig av anteckningar under miljökonferensen för att notera mina intryck under dagen. Med hjälp av en diktafon spelade jag också in föredragen och skrev ner tidsangivelser vid vad jag ansåg vara särskilt relevanta uttalanden av Dave Bookless, för att senare kunna hitta till dem vid genomlysningen. Även seminariet spelades in med diktafon och jag gjorde anteckningar när det var något av särskild vikt som togs upp. Under dagen samtalande jag också med deltagare på konferensen och fick ta del av deras respektive syn på att vara kristen och engagera sig i naturvård. Det sammanlagda materialet sammanställdes och behandlades så snart som möjligt efter konferensen. Jag behandlade och analyserade empirin genom kodning, tematisering och summering, i enlighet med vad som tas upp i Hjerm et al. (2014) och har använt mig av citat för verifikation.

3.3 Semi-strukturerade intervjuer med kristna

Jag har också genomfört semi-strukturerade kvalitativa intervjuer med fyra kristna. Urvalet baserade sig på förfrågningar jag gjorde i en gospelkör på mindre ort i Skåne, förfrågningarna gjordes via gospelkörns Facebooksida samt muntligen inför kören. Jag använde mig av ett bekvämlighetsurval baserat på respondenternas tillgänglighet och intresse för att delta, respondenternas kön och ålder har således varit slumpmässiga och behandlades inte närmare i studien.

Kvalitativa intervjuer är ett vanligt förekommande metodval för studier där forskaren är intresserad av att nå en djupare kunskap om ett forskningsämne (Hjerm et al., 2014). Intervjuer kan genomföras mer eller mindre strukturerat och valet av intervjumetod för den här studien är semi-strukturerade med en intervjuguide. Den semi-strukturerade metoden har flera fördelar. Den ger struktur åt intervjuerna samtidigt som den skapar flexibilitet och utrymme åt respondenterna att utveckla sina tankegångar eftersom det inte finns några fasta svarsalternativ. En annan fördel är att samma frågor ställs till alla respondenter vilket förenklar kodning och tematisering i analysprocessen. Genom intervjuerna har respondenterna alltså haft möjlighet att själva utveckla sina tankar kring ämnet vilket givit mig ett tolkningsbart och meningsskapande datamaterial.

Jag använde mig av en egen intervjuguide med frågor som var kopplade till övergripande områden där respondenterna fick berätta om sin bakgrund och trostillhörighet, om sin syn på naturen och miljön i relation till att vara kristen, samt deras upplevelse av kyrkans relation till naturen och miljön. Inom de här övergripande områdena utgick jag från mina förberedda frågor. Frågorna var

öppna så att respondenterna kunde känna att de hade kontroll över situationen och var trygga med vad de valde att dela med sig av. Respondenterna utlovades anonymitet.

Jag ställde även följdfrågor vid behov med utgång från min intervjuguides övergripande områden, vilka fungerade som en ram vid respektive intervju. Intervjuerna genomfördes i miljöer som respondenterna kände sig bekväma med och spelades in med diktafon med respondenternas medgivande. Jag lyssnade igenom inspelningarna och transkriberade intervjuerna så snart som möjligt efter varje tillfälle, vilket gjorde att jag hade intervjutillfället färskt i minnet och kunde koppla respondenternas reaktioner till deras svar vid genomlysningen. Jag behandlade och analyserade empirin genom kodning, tematisering och summering, i enlighet med vad som tas upp i Hjerm et al. (2014) och har använt mig av citat från respondenterna för verifikation.

4.1 Miljökonferens: Hela Planeten - om Guds skapelse som vår glädje och vårt uppdrag

Miljökonferensen ”Hela Planeten: Om Guds skapelse som vår glädje och vårt uppdrag” hölls den 7 april 2018, i ljusa, trevliga Hyllie Park Kyrkan. Kyrkan ligger i området Hyllie Park i Hyllie, Malmö och smälter in bland övriga enplanshus i området som en byggnad bland andra, till skillnad från mer traditionella kyrkor som sticker ut och syns långväga.

Konferensen inleddes med att en av pastorerna välkomnade alla och bl.a. pratade kort om hur han tolkade att Guds vision om upprättelse av skapelsen var kopplat till ett engagemang för hela skapelsen. Efter en kort bön introducerades sedan Dave Bookless som började med att presentera sig själv och berätta lite om sin bakgrund och hur det kom sig att han som anglikansk präst hamnade hos naturvårdsrörelsen A Rocha International och sedan också grundade A Rocha Storbritannien.

4.2 ”Biodiversity is ’very good’”

På konferensen togs det upp vad kristna kan lära sig av skapelsen och dess plats i Guds syfte och det gjordes hänvisningar till skapelseberättelsen i första Moseboken: ”we all know the creation narrative in Genesis one, where God says; and it is good, and it is good, and it is good. And then when he is *finished*, he looks at *everything* and says; it’s *very good*” (D. Bookless, personlig kommunikation, 7 april 2018). Här gjordes först en koppling till den antropocentriska, människocentrerade synen som genomsyrar kristendomen enligt White (1967): ”sometimes scholars and preachers have looked at that ’very good’ and said ’he only says it’s very good after he has made people’” och därpå refererades till skapelsen och biodiversitet utifrån ett ekoteologiskt perspektiv (D. Bookless, personlig kommunikation 7 april 2018):

It’s the completion, the fullness of creation, including humans, but also including everything from spiders to elephants, God is declaring ’very good’. To use a modern term, God is saying ’biodiversity is very good’.

4.3 Jorden tillhör Gud - inte oljebolagen

Under konferensen framhövdes att det står i bibeln att jorden inte tillhör människor utan att den tillhör Gud, men att kristna och kyrkan har agerat som om Gud har givit jorden till människor att använda utan restriktioner: ”Although we have the use of this earth, it belongs to God. ’The earth is the Lord’s and everything in it’, says Psalm 24” (D. Bookless, personlig kommunikation, 7 april

2018). Bookless pratade vidare om det genom att hänvisa till olika berättelser i bibeln och menade att insikten om att jorden inte tillhör människan utan Gud är fullständigt radikal, därför att:

It means that the oil and the gas and the coal do not belong to Exxon and Shell and BP, and Statoil, they belong to God. It means that the great wilderness is like Alaska; it does not belong to America or Russia or Canada to decide what to do with, they belong to God. It means that the houses we live in, the cars we drive and the raw material they're made from, the clothes that we wear...*all* ultimately belong to God.

4.4 Människans beroende av naturen och förvaltarskapet

Skapelseberättelsen i första Moseboken talar om två olika sidor av människans relation till naturen enligt vad som framstod under konferensen: ”We are *both* made from the dust of the earth and we are made in the image of God” och ”we are part of the earth, not separate from it” samt ”Adam is related to the hebrew word 'adama', which means *soil* or *earth*” (D. Bookless, personlig kommunikation, 7 april 2018):

We like to think of ourselves as unique and different from the rest of creation and we are less comfortable with realizing that we are part of creation, and yet the bible emphasizes both *equally*.

Under föredraget fick åhörarna sträcka upp handen om en vid något tillfälle hört en predikan med budskapet att människan är skapad till Guds avbild och i stort sett alla sträckte upp en hand i luften. Ungefär tjugo procent räckte upp handen som svar på frågan om en hört en predikan om att vara en del av jorden, vilket jag tolkar som att människans förhållande till natur och miljö i allmänhet inte är ett genomgående ämne i kristna kyrkor. Bookless utvecklade sin tanke genom ekoteologins införlivande av vetenskaplig forskning i kristendomen:

So what does it mean to say that humans are made from the dust of the earth? It means that we are literary carbon based life forms. It means that we should not be scared when scientists tell us we share most of our DNA with everything from a cabbage to a chimpanzee. In Genesis one we are made on the same day as all the other animals.

Att vara skapad till Guds avbild innebär, efter vad som kom fram under konferensen, att människan har givits en uppgift som innebär att ”being made in the image of God is intimately connected with how we treat the rest of nature” och att människan inte lyckats med uppgiften: ”you could argue; look we failed to be the image of God if we failed to treat the rest of creation as God would himself” (D. Bookless, personlig kommunikation 7 april 2018). I samband med det påpekades

vikten av att leva hållbart, att ta hand om jorden och se till att vi kan lämna över den till kommande generationer bl.a. genom att använda naturens resurser på ett hållbart sätt.

4.5 Upplevda misstolkningar av skapelseberättelsen

Något som framhövdes under konferensen var att ord i första Moseboken, som råda, härska och dominera, varit upphov till misstolkningar då de för det första inte uttolkats utifrån sin grundbetydelse samt tolkats ur ett alltför snävt perspektiv istället för att förstås i ett sammanhang. Ur de här upplevda misstolkningarna ska det, enligt vad som framkom under konferensen, ha skapats en antropocentrisk teologi byggd på att människan är separerad från naturen och placerad ovanför resten av skapelsen vilket gjort att människan getts möjlighet att göra skada på naturen. Enligt Bookless är det hebreiska ordet för härska, råda, kopplat till ett konungaskap som innebär att tjäna, inte förtrycka. Han uttryckte hur Jesus är en förebild eller modell när det kommer till att vara kung: "Jesus who said, 'I am among you as one who serves'. *That* is our model for what it means to have dominion over the earth and its creatures" (D. Bookless, personlig kommunikation, 7 april 2018).

Vad gäller betydelsen av att uppfylla jorden och lägga den under sig, som det står i första Moseboken, så påtalades att ordet som används för "subdue" (dominera, lägga under sig) i grunden är en jordbruksterm. Ordets placering i första Mosebok behöver balanseras mot dess placering i andra platser i bibeln med betydelsen att vårda och bevara naturen för att kunna förstås (D. Bookless, personlig kommunikation, 7 april 2018):

We have to understand what it means in the context of the passage it's in, because essentially it is a word to do with bringing under control or managing. It's essentially an agricultural word. In the context of Genesis, we need to balance that word with Genesis two where Adam is sent into the garden to tend and keep, or serve and preserve the garden.

Det uttrycktes också under konferensen att ordet "subdue" handlar om att göra jorden fruktbar; "you have to subdue it if you're going to make it fruitful" och samtidigt förtydligades att: "that doesn't mean you abuse it and poison it, you're purpose is always to make it more fruitful (D. Bookless, personlig kommunikation, 7 april 2018).

4.6 Kristendomen förenlig med naturvård och ”det handlar om att ära Guds skapelse”

Under pauserna mellan föredragen samtalande jag med några deltagare. Vid lunch satt jag mitt emot en man i medelåldern och vi diskuterade tro och miljöengagemang. Jag frågade honom om han såg någon motsättning mellan att vara kristen och engagera sig i miljön. ”Tvärtom”, utbrast han. ”Jag skulle säga att kristendomen är den religion som är mest förenlig med naturvård” (Deltagare 1, personlig kommunikation, 7 april 2018). Jag frågade vad han menade. Han berättade att han ansåg att det handlade om kultur och att den kristna kulturen var mer mån om miljön än andra kulturer: ”Jag hjälper ibland till på ett hem för nyanlända. Där slänger de servetten på golvet när de är färdiga med den och jag försöker lära dem att så gör vi inte i Sverige. Men de förstår inte, de har en helt annan kultur.”

Under lunchen lade jag också märke till att andra som satt vid bordet var fullt upptagna med att diskutera föredraget. De verkade vara väldigt engagerade och efter vad jag kunde avgöra så var de positivt inställda till vad Dave Bookless pratade om. I matsalen var det tyvärr väldigt hög ljudnivå eftersom ljudisoleringen i innertaket hade tagits bort av byggarbetare, ett misstag - det skulle bara ha gjorts i hallen fick jag veta. Därför var det svårt att helt höra vad de andra sa men jag tolkade deras miner och kroppsspråk som positivt och förstod av sammanhanget att de diskuterade kristet miljöengagemang.

Efter lunch pratade Dave Bookless om organisationen ARI och gav exempel på hur de arbetar praktiskt med naturvård på olika platser i världen. Jag deltog också i ett seminarium med Jacob Carlzon som visade bilder och berättade om sitt arbete med A Rocha Kenya. Jag har valt att inte använda mig av den empirin eftersom jag anser att det första föredraget var mest relevant för den här studien och jag upplevde dessutom att jag nått empirisk mättnad genom det första föredraget samt mina samtal med andra deltagare. Under resten av dagen pratade jag med några kristna deltagare på konferensen och upplevde en enbart positiv inställning till natur- och miljövård. ”Det handlar om att ära Guds skapelse”, uttryckte en äldre kvinna med glittrande ögon när vi satt och fikade på eftermiddagen (Deltagare 2, personlig kommunikation, 7 april 2018). En annan yngre kvinna som satt mitt emot, berättade att hon inte hade tänkt på miljön på det här sättet tidigare: ”Det är helt nytt för mig, det är aldrig något som det pratas om i min kyrka” (Deltagare 3, personlig kommunikation, 7 april 2018). Jag frågade den äldre kvinnan om hur det brukade vara i hennes kyrka, om det någonsin talades i predikan om vikten att vårda Guds skapelse. ”Nu är ju jag gift med

en av pastorena...”, småskrattade kvinnan och det verkade som att hon inte visste vad hon säga. ”Men, nej det gör det väl inte”, svarade hon sedan i ett försök till att vara, som jag upplevde det, diplomatisk. ”Men det är ju absolut något som vi borde prata om, för det handlar ju om att ära Gud” (Deltagare 2, personlig kommunikation, 7 april 2018).

5.1 Intervjuer med kristna

Majoriteten av respondenterna berättade om hur ett intresse för naturen och miljön hänger samman med deras tro men det skilde sig i grad och uttryck mellan respondenterna. Intervjurespondenterna var alla kvinnor som bor på mindre orter i Skåne och namnen på respondenterna är fiktiva då anonymitet utlovades.

”Jenny” är 66 år och sjukpensionär. Hon bor i ett hus på landet, är gift och har två vuxna barn. Jenny tycker om att umgås med sin familj, sina hundar och katter, sjunga gospel samt dansa. Hon löser gärna Melodikrysset på lördagarna och går på gudstjänst på söndagarna innan körövningen.

”Maj” är 75 år, änka och har en son och barnbarn. Hon är miljöintresserad, har tidigare arbetat som kemilärare på högstadiet och en tid i Svenska kyrkan innan hon gick i pension. Hon sjunger i gospelkör och engagerar sig i frivilligarbete inom kyrkan där hon bl.a. leder ett språkcafé för invandrare och har en matlagningsgrupp.

”Iris” är 58 år, gift, har vuxna barn och sex barnbarn. Hon och hennes familj är jordbrukare och har även ett familjehem. Hennes vardag fylls med servicearbete i hemmet, ta hand om fosterbarn och passa barnbarnen. Iris sjunger gospel och är söndagsskolledare, mötesledare och själavårdare i sin församlingskyrka där hon också anser sig ha en viktig uppgift att utföra.

”Anna” är 30 år och ensamstående. Hon arbetar sedan flertalet år tillbaka inom missbruksvården vilket hon trivs väldigt bra med. Hennes stora intresse är att sjunga och hon delar sin tid mellan två gospelkörer. Hon tillhör en liten församling där hon bl.a. har som uppgift att under en månad städa kyrkan och ordna fika till gudstjänsterna och hennes miljöintresse präglar mycket av hennes liv som kristen.

5.2 Att vara kristen och förvalta jorden

Anna hade en destruktiv och rotlös uppväxt där både tro och intresse för natur och miljö lyste med sin frånvaro. Hon berättar om fattigdom, en missbrukande mamma och en pappa som dog tidigt i hennes liv. Hon beskriver hemmet som ”kärlekslöst”, att vardagen gick ut på att ”vi skulle överleva och då var det verkligen såhär, jamen jag rör om mig själv och ingen annan” och menar att ”det var absolut inget miljötänk över huvud taget” (Anna, personlig kommunikation, 11 april 2018). I tonåren förändrades Annas destruktiva liv påtagligt när hon blev kristen och hon definierar sin tro

med: ”Jag tänker att det är Jesus. Det är Jesus som är liksom, vägen, sanningen och livet. Det är Jesus som är svaret på det mesta”.

Tankarna kring miljön väcktes när hon för sex år sedan ändrade sin kost i samband med att hon ville gå ner i vikt. Intresset för kost, näring och hälsa gjorde att hon började äta ekologiskt och med tiden började hon också ändra sina inköp av produkter som t.ex. kläder, schampo och rengöringsmedel. ”Jag bytte ut allt” berättar Anna. ”Jag använder endast helt kemikaliefria produkter som är helt rena och ekologiska för jag tror det är så det är tänkt”. Anna hävdar att hon antagligen inte hade varit miljömedveten och engagerad i miljön om det inte varit för hennes kristna tro. ”[Miljöengagemanget] är en sak som har kommit sen jag blev kristen absolut” [...] ”man tänker på det som står i bibeln, att min kropp är mitt tempel” och ”[Gud] bad oss att förvalta jorden som han skapade åt oss, inte förstöra den”, berättar hon.

Iris växte upp som kristen i norra Sverige med närhet till naturen och definierar kristen som att ”ha en personlig relation med Jesus helt enkelt. [...] Är man kristen så vill man leva för Jesus, helt enkelt och livet får en annan inriktning” (Iris, personlig kommunikation, 11 april 2018). Hon berättar hur hon alltid har tänkt att naturen är Guds skapelse men att det inte talades om miljön under hennes uppväxt: ”Det är inte så att det varit mycket snack om miljö i vår familj, det har det inte varit, utan vi har levt med naturen kan man säga”. Hon uttrycker hur naturen alltid har varit något positivt för henne och eftersom hon och hennes familj är jordbrukare så är ”vi ju väldigt beroende av naturen, det är vi ju. Och jag tänker att naturen är liksom, ja det är någonting vi har fått för att förvalta”. Hon menar vidare att det en självklarhet som kristen att försöka vårda och vara rädd om naturen, eftersom ”precis som det står i bibeln att Gud har satt oss i världen för att liksom råda över den”. För Iris ligger framtiden i Guds händer och även om miljön ”har betydelse” så upplever hon inte att det är hennes roll i livet att engagera sig i miljön på ett specifikt sätt: ”Min uppgift är ju i hemmet i första hand, att ta hand om familjen och se till att allting fungerar där hemma [...] och sen har jag ju en uppgift här i kyrkan också, men det är inte miljö som är den uppgift som är min största grej”.

Iris uttrycker hur hon tänker att alla människor har olika gåvor och uppgifter i livet och hur det påverkar hennes engagemang gentemot miljön: ”Jag har ju en uppgift där jag är liksom och tänka på vad *jag* håller på med, så att jag inte springer och skräpar ner” och hur hon försöker lära barn, barnbarn och fosterbarn att ”man kastar inte ut en plastflaska ut i naturen för den bryts inte ned men däremot ett äppelskrutt, det är det ingen fara att slänga iväg för det ruttnar och kommer naturen till

del”. Hon pratar vidare om att det är viktigt att lära ut vad som är ”rätt och vad som är överdrift” och ger ett exempel med att inte kasta en äppelskrutt på asfalten eftersom någon kan trampa i det och att ”det gäller att tänka, vad håller man på med egentligen”.

5.3 Naturen kopplad till den kristna tron

Maj växte upp i ett kristet hem men hade under en tid en konfliktartad relation till Gud beroende på svåra omständigheter i livet. Idag beskriver hon hur hennes tro förändrats: ”Det betyder att jag inte behöver vara ensam om de bekymmer och problem som dyker upp. [...] Att vara kristen för mig är en trygghet. En trygghet och en glädje” (Maj, personlig kommunikation, 28 mars 2018). Maj berättar om hur hon alltid varit intresserad av miljön och hur hon växte upp på landet utan några moderniteter. Hon beskriver också hon hur ”brukar läsa om jag ser någonting som handlar om miljön” och hur hon ”försöker hänga med”. Maj, som tidigare arbetat som kemilärare, berättar att hon varit aktiv inom miljön och att hon inte ser några motsättningar mellan sin kristna tro och engagemang för natur och miljö:

Tvärtom. Tvärtom ser jag det ju så att jorden är någonting vi har fått att förvalta. Vi ska ta hand om växter och djur och människor. Vi ska inte missbruka det och vi ska inte förgifta det.

Maj berättar hur hennes syn på naturen är kopplad till den kristna tron, men att det samtidigt är något som vuxit fram med tiden både genom tron och miljörörelsen:

Jag är ju uppväxt på landet så naturen har ju varit mig nära [...] jag ser det kanske mer ur den synvinkeln idag att det är viktigare att vi ser vad fin miljö vi har ändå och hur mycket vi är tacksamma för.

Hon menar att naturen är en gåva från Gud, som har skapat allt för människan att ta hand om och sköta: ”Herren Gud satte människan i Edens trädgård att bruka och vårda den. Och det, att vårda är ju ett sätt att ta hand om”.

Jenny, som växte upp hos fosterfamilj med närhet till naturen, berättar med ett skratt om hur hon tog hand om skadade djur: ”Alla trodde att jag skulle bli veterinär för jag hade hand om alla djur som skadat sig, jag hade en halt höna och jag tog hand om en kråka, och jag hade katter och hundar och ekorrar, allt möjligt hade jag, allting fixade jag” (Jenny, personlig kommunikation, 22 mars 2018). Trots uppväxten med närhet till naturen så menar Jenny att hon ”inte varit någon direkt naturmänniska” utan att hon ville sjunga och dansa. Jenny beskriver sitt intresse för naturen idag med att hon bor i hus på landet och tycker om att gå ut i naturen och att hon har sin trädgård. Någon

kristen tro fanns inte i hennes liv förrän hon flyttade till sin mamma i tioårsåldern, då hon fick lära sig att ”det var viktigt att tro på Gud, viktigt att be sin aftonbön och inte svära för Jesu namn.” För Jenny, som är medlem i Svenska kyrkan, innebär kristen att:

Tro på någonting större än sig själv. Någonting som jag tror finns helt klart. Jag har liksom märkt det på en massa grejer att det finns någonting stort framför oss och över oss. Så är det en väldigt skön känsla att vara kristen. [...] Man känner värme, glädje. Det är liksom något speciellt med det.

Hon beskriver en koppling mellan känslan som hennes kristna tro skänker henne och det hon upplever i naturen, men att hon upplever samma känsla även när hon inte vistas i naturen: ”Det är väl samma sak om man går ut i naturen och man känner, så skönt, så varmt, så mysigt. Så vackert”.

Hon uttrycker hur hon ändå kan tänka sig att det finns motsättningar mellan den kristna tron och miljöengagemang:

Ja det måste det ju. Om man tänker tillbaka på hur det började från början, det här med att de höll på, riddarna, korsfararna och allt det där. Det var ju mycket med naturen och hur mycket mark de skulle ha och likadant med det här med vem som skulle bli kristna och vem som inte skulle bli det. [...] Det är väl lite grann som har med det att göra”.

Hon berättar om den grek-ortodoxa kristna tron, som hon kom i kontakt med när hon bodde och arbetade en tid på Rhodos:

Det är mycket att du ska äga mark och du ska ha luft, du ska kunna andas luft och du ska ha mark för att kunna trivas, på så vis har den en andlig syn. [...] Där är det mycket, där ska man leva med sin tro och nära till naturen faktiskt. [...] Det är väldigt viktigt för dem.

5.4 Kyrkan, kristna och miljöengagemang

Jenny menar att den kristna tron skiljer sig i uttryck mellan den grek-ortodoxa och den svenska, protestantiska trots att det handlar om att tro på samma Gud och att det finns en tydligare uppdelning mellan kyrkan och tron i Sverige när det kommer till naturen: ”[...] Det är väl mer delat [i Sverige]. Kyrka är kyrka. Natur är natur. Det hänger liksom inte ihop, det gör det inte”. Hon menar att engagemang för natur och miljö ligger utanför religionens och kyrkans budskap och tror att de flesta kristna, henne själv inkluderad, inte kopplar sin kristna tro till ett intresse för natur och miljö:

[...] Jag tror inte att man gör det. [...] Om jag ska vara ärlig så gör jag inte det. [...] Min tro finns ju. Men det här med naturfrågor och sånt, nej. Man pratar inte så mycket om det. Jag vet inte om folk är rädda för det.

Hon uttrycker samtidigt en öppenhet för att kyrkan kunde engagera sig mer i naturfrågor:

Kan ju vara en del av det. Varför inte? Jag skulle tänka mig att vi skulle kunna ta upp någonting med det där med att vi ska vara rädda om våra regnskogar. Det kan jag tänka mig. [...] Med insamlingar. Det är ju väldigt mycket som, vi fördärvar vår jord, det gör vi ju. Med än det ena, än det andra. Men hur ska man göra? Hur ska vi göra? Det är det som är frågan.

Iris anser inte att kyrkan är rätt forum för miljöfrågor och miljöengagemang för ”om kyrkan tar över och liksom bara håller på med miljö, då har man hamnat utanför sin arbetsuppgift tänker jag. För det var inte det Jesus tänkte att vi skulle göra i församlingen” (Iris, personlig kommunikation, 11 april 2018). Däremot uttrycker Iris att det inte finns några motsättningar mellan att vara kristen och engagera sig i miljön. Hon menar att ”man kan ju göra det som troende, om man känner att man brinner för det” men att kyrkan har som uppgift att följa vad Jesus sa: ”Gå ut och göra alla folk till mina lärjungar, det är det som vi ska hålla på med i kyrkan i första hand. Sen kan ju var och en engagera sig, det är en annan sak. Men kyrkans uppgift är att hjälpa människor till tro”.

Anna är av den åsikten att både kristna och kyrkan borde engagera sig mer i natur och miljö, att det t.o.m. är respektlöst att inte göra det och att det handlar om förtroende (Anna, personlig kommunikation, 11 april 2018):

Jag tänker ju på skapelseberättelsen. [...] Jag tror verkligen att Gud har skapat hela jorden och [...] även ifall han inte skulle sagt någonting om det så vore det respektlöst av mig som tror på det att inte ta hand om det. [...] Av respekt för min skapare så vill jag ta hand om min jord liksom, som jag har fått tilldelad mig liksom i förtroende.

Anna berättar hur det inte är ”så jättestort miljötank i min kyrka, förutom det jag själv varit med och påverkat” och tar upp sådant som hur hon infört inköp av kaffe och te som är både ekologiskt och Fairtrade, hur hon jobbar för att fasa ut kemikalier som används i städning, disk och på toaletterna. Hon återger hur hon mötte motstånd vid genomförandet av ekologiska produkter och fick förklara för församlingsmedlemmarna att ”vi som kristna faktiskt har ett ansvar för vår miljö, för människorna som gör produkterna som vi använder, att de faktiskt ska ha det bra och inte leva i missförhållanden.” Anna berättar mer om hur hon aktivt försöker förändra miljötanket inom kyrkan bl.a. genom att föreslå att församlingen blir medlem i ”Håll Sverige rent” och att införa

skräpplockardagar: ”Ja, det finns ju en ny rörelse nu med ’plogging’, eller ’skräponad’ [...] att man går ut på promenad och plockar skräp”.

Anna uttrycker en stark åsikt om att hennes kyrka och andra kristna borde engagera sig mer i natur och miljö: ”Ja! 100 procent ja! [...] Jag förstår verkligen inte vad det är som är så svårt med att ta hand om Guds skapelse, man kan göra det i sitt vardagsliv på många enkla sätt”.

Hon menar att kyrkans och trons uppgift:

Handlar ju inte bara om att vinna människor till Jesus, vi ska ju ta hand om dem också och den platsen som de lever på, och djuren som de lever av. [...] Jag tror inte man kan ta bort en sak ur det stora hela för allting är ju, allting hör ju till. [...] Det är verkligen på tiden att kyrkor engagerar sig i miljön på ett betydligt större sätt än vad de tidigare gjort.

Maj tror att de flesta kristna ”också känner att miljön är någonting vi ska värna om” och berättar att Svenska kyrkan har ett miljöengagemang. Hon beskriver projektet ”Gröna huset” som kyrkan har startat där de tar emot människor som t.ex. är långtidsarbetsökande eller långtidssjukskrivna (Maj, personlig kommunikation, 28 mars 2018):

De har odlat potatis och alla möjliga grönsaker som de sen använt i matlagningen och till kyrkan och blommor som de kunde använda till församlingshemmet [...] sen kom de på att de skulle göra ett litet tänkerum, en plats där de kunde sitta och njuta av växtligheten och dofter och så [...] det ska vara olika växter därinne [...] kryddväxter och så ska de ha en köksträdgård.

Hon berättar hur verksamheten värnar om miljön: ”De är mycket miljömedvetna där. De har glas, porslin, trä och stål och försöker vara så miljövänliga som det bara går och köper bara ekologiska varor”.

5.5 Besprutning av grödor emot förvaltarskapet, men åsikterna går isär

Maj uttrycker att de flesta kristna som hon kommit i kontakt med pratar mycket om naturen, att vara rädd om den och vårda den eftersom den är Guds skapelse. Något som Maj anser går emot det är besprutning av grödor (Maj, personlig kommunikation, 28 mars 2018):

Det är någonting som jag tycker är förskräckligt, men de har ju förklarat för mig att om man inte besprutar så är det brunmöglet och då kan man ändå inte äta det för då är det lika giftigt [...] men man tänker ju inte ut att det kan ha längre effekter än för stunden.

Anna berättar hur hon förmodligen inte hade varit miljöengagerad om det inte varit för hennes kristna tro. Hon menar vidare att ”jag tror inte det var Guds tanke att vi skulle proppa oss fulla med

kemikalier, eller på kroppen, eller som sprider sig ut i naturen” (Anna, personlig kommunikation, 11 april 2018). Hon har numera fasat ut alla kemikalier i sitt hem.

Iris, som också tror att naturen är Guds skapelse ”som vi fått att förvalta” och att ”det är självklart att man försöker vara rädd om naturen” menar att det kan finnas olika uppfattningar om vad förvalta innebär. Hon berättar också hur hon inte har miljön som sitt främsta mål i livet och hur hon inte oroar sig för framtiden (Iris, personlig kommunikation, 11 april 2018):

Alltså jag går väl inte omkring och tänker på miljön på det viset, det gör jag väl inte om jag ska vara riktigt ärlig [...] det är klart det har betydelse men jag tänker också att för min del så är det ju, ja framtiden ligger i Guds hand och han har lovat att ta hand om oss när vi söker Gud [...] och då tänker jag att jag har ingen anledning att oroa mig.

Iris reflekterar också över vad som berättas om miljön, vad som stämmer och inte stämmer:

Visst det är klart att det kan se besvärligt ut på många vis med miljön [...] sen vet man väl inte alla gånger vad som stämmer och vad som inte stämmer, för den ena säger på ett vis och den andra säger på ett annat vis [...] det gör det ganska svårt [...] men jag känner liksom ingen oro.

Hon menar att även om vårdande av naturen finns med i bibelns budskap och är en grund så är det inget som är framträdande inom tron. Hon framhäver ändå hur:

Gud hade tänkt att vi skulle ha det bra i naturen [...] på något vis är det ju en grund för oss allihop för att vi alla ska må bra, att naturen funkar och miljön fungerar liksom. Men Gud har ju gjort det *för* att vi ska ha det bra, han såg att det var gott.

Iris uttrycker hur hon tror att människan är separerad från naturen men att det ”betyder ju liksom inte att vi ska leva rövare med naturen eller djuren, utan vi ska ju ta hand om dem och behandla dem bra”. Även Anna uttryckte sin tro på att människan är separerad från naturen och var tydlig med att säga att ”vi har ansvar för naturen” (Anna, personlig kommunikation, 11 april 2018).

Iris (Iris, personlig kommunikation, 11 april 2018) återgår till sin syn på att det är svårt att veta vad som är miljövänligt och inte och tar upp exemplet med ekologisk mat: ”Vi tror ju inte så mycket på det där med ekologiskt. Vi har inte ekologiskt jordbruk därför att det liksom inte är realistiskt”. Iris berättar hon hur ser det som omöjligt att gå tillbaka till hur jorden brukades förr då det inte fanns möjlighet att bespruta och som hon säger ”få friska grödor” för att undvika sjukdom och svält när skörden blev förstörd. Hon menar att besprutning av grödor ska användas med försiktighet och måtta för ”man gör det ju inte för att det är kul [...] utan man gör det ju för att grödorna ska hålla

sig friska [...] det kostar ju väldigt mycket pengar också” men kopplar samtidigt besprutning till sin tro: ”Jag tänker väl att Gud har gett oss de här möjligheterna också, till att få friskare grödor och att vi ska slippa svälta”.

6.1 Diskussion och slutsats

6.2 Separation och förening av människa och natur

White (1967) utsåg kristendomen i västvärlden som i stort sett ansvarig för hänsynslös exploatering av naturen som lett fram världens miljöproblem. Det skulle, enligt White, ha berott på att religionen skapade en dogm kring människans herravälde över naturen utifrån hennes särskilda plats i skapelsen som skapad till Guds avbild, separerad från naturen. Även Biel och Nilsson (2005) ansåg att kristendomens världssyn skapat en dualism mellan människa och natur, vilket i sig givit upphov till en problematisk inställning till natur och miljö. Att tro och religion har betydelse för människors attityder och beteenden gentemot naturen (White, 1967; Carlisle & Clark, 2017) stämmer överens med vad som framkom i den här studien. Separationen mellan människa och natur uttrycktes av ett par respondenter under intervjuerna, där de inte ansåg sig vara en del av naturen. Det betydde däremot inte att respondenterna inte samtidigt uttryckte en vilja att vårda naturen, tvärtom. Jag tolkade det som att det fanns en tydligare förening av människa och natur under den deltagande observationen vid miljökonferensen, vilket naturligtvis inte var förvånande eftersom konferensen och dess deltagare utgick från ett ekoteologiskt perspektiv.

White (1967) kallade kristendomen för världens mest antropocentriska religion och använde sig av Moseboken 1:28 som stöd för sitt argument. Bibelstycket i fråga tar upp hur människan är satt till att vara fruktsam, föröka sig och härska över jorden och alla dess djur, vilket enligt White togs som ursäkt för att exploatera naturen. Han gick t.o.m. så långt som att säga att Gud uppmanade människan till gränslös exploatering. Uppfattningen att Gud skulle uppmana människor till exploatering av jorden var dock inget som uttrycktes av kristna under den här studien. Något som jag anser har betydelse för att förstå White's antaganden är det som kom fram under min deltagande observation, nämligen att det finns två delar av skapelseberättelsen i första Moseboken.

Den första delen är den som påtalar att människan är skapad till Guds avbild och andra delen är den som säger att människan också är skapad av jord: "We are *both* made from the dust of the earth and we are made in the image of God" [...] "we are part of the earth, not separate from it"[...] "Adam is related to the hebrew word 'adama', which means *soil* or *earth*" (D. Bookless, personlig kommunikation, 7 april 2018). Det som de flesta kristna får höra i predikan ligger dock främst på att vara skapade till Guds avbild, medan att vara en del av naturen (skapad av jord) ofta utesluts, enligt

vad som kom fram både under deltagande observationen och intervjuerna. Under miljökonferensen argumenterade ekoteologen Bookless för sin syn på hur en del ord i första Moseboken blivit misstolkade; ord som dominera, härska och råda. Orden syftar enligt argumentet på ett förvaltarskap likt en vis kung som tjänar skapelsen, istället för att skapelsen ska kungen. Men om de här orden inte förstås utifrån sin grundbetydelse och dessutom tolkas utifrån ett snävt perspektiv utan att sättas i sitt större sammanhang, kan de leda till idén om människans gudagivna rätt att exploatera naturen. Bookless pratade under miljökonferensen om hur en del kristna byggt sin teologi på de snäva tolkningarna vilket, tillsammans med idén att människan är skapad till Guds avbild, lett till exploatering av naturen. Det skulle i sådana fall kunna förklara synen hos White (1967) och Biel och Nilsson (2005).

6.3 Förvaltarskap och biodiversitet – men också bekämpningsmedel

Under miljökonferensen var det alltså mycket fokus på att människan är en del av naturen men att det ofta, enligt ekoteologin, sker misstolkningar av vad som står i bibeln vilket leder till att kristna ser sig som separerade från naturen. Bookless uttryckte hur kristna och kyrkor har agerat utifrån föreställningar att jorden tillhör människan att göra som hon vill med, trots att bibeln säger att jorden tillhör Gud. Under den deltagande observationen uttrycktes det att bibelns beskrivning av att människan är skapad till Guds avbild inte innebär att människan står separerad utanför eller över naturen. Istället betyder det att människan har en särskild roll med ett ansvar gentemot naturen och att rollen ska uttryckas genom förvaltarskap och behandling av världen utifrån Guds karaktär som kärleksfull skapare. Förvaltarskapet uttrycktes bland kristna deltagare som ett sätt att ära Guds skapelse. Bookless uttryckte det som att ”being made in the image of God is intimately connected with how we treat the rest of nature” (D. Bookless, personlig kommunikation, 7 april 2018). Bookless menade också att biodiversitet har en viktig plats i bibeln eftersom Gud älskar hela skapelsen, inte bara människan, och att det är något som kristna borde eftersträva genom att ha en helhetssyn på skapelsen.

Även under intervjuerna med kristna kom det fram hur viktigt det är att behandla naturen väl, ord som ”förvalta”, ”råda över” och ”vårda” var återkommande. Respondenterna pratade om att det är Guds vilja att människan ska ta hand om jorden och inte förstöra den och majoriteten gjorde kopplingar mellan sin tro och intresse för natur och miljö. Det fanns dock en variation i själva engagemanget hos respondenterna där två av dem antingen hade varit eller var aktivt engagerade i miljön. Övriga respondenter uttryckte inte något aktivt miljöengagemang men ingen av

respondenterna såg några motsättningar mellan sin kristna tro och miljöengagemang. Det fanns dock inbördes motsättningar mellan respondenternas syn på användandet av kemikalier i form av bekämpningsmedel, där ett par respondenter själva tog upp hur kemikalier skadade naturen varav en uttryckte att det inte var Guds tanke att människan ska förgifta naturen på det viset. Motsättningen uppstod hos en respondent som uttryckte åsikten att bekämpningsmedel var något som Gud möjligtvis hade gett människan för att kunna undvika svält. Respondentens syn på att ta hand om och förvalta naturen gick stick i stäv med hennes syn på användandet av bekämpningsmedel, så även om hon inte själv uttryckte en medveten motsättning mellan sin tro och miljöengagemang, så tolkade jag det som en sådan. Det som framstod klart under intervjuerna var att kopplingar mellan den kristna tron och engagemang för miljön handlade om att råda över Guds skapelse, alltså det som tas upp i första Moseboken 1:28. Respondenterna gjorde inte någon koppling mellan bibelstycket och en ursäkt till att exploatera och behandla naturen vårdslöst och utan eftertanke. De såg istället skapelseberättelsen som en uppmaning från Gud att vårda och ta hand om resten av skapelsen och utgick därför från vad som kom fram under miljökonferensen, utan att själva varit deltagare.

6.4 Kyrkans miljöengagemang

Respondenternas tolkning av bibelstycket 1:28 går alltså emot vad White (1967) och Biskopsbrevet (Svenska kyrkan, 2014) tagit upp angående att bibelstycket använts som en ursäkt för exploatering. Det är möjligt att det White och Biskopsbrevet hänvisar till, är något som förekommer inom predikningar i kyrkor. De motsättningar som uttrycktes mellan kristen tro och intresse för natur och miljö kom nämligen upp i förhållande till kyrkor, vilket jag också kunde observera på konferensen. Det var inom kyrkor och predikningar som möjliga motsättningar kunde skönjas. Motsättningarna uttrycktes både som allmänna betraktelser och åsikter från respondenterna över naturen och miljöns plats i kyrkan. Endast en intervjurespondent ansåg att kyrkan inte skulle engagera sig i miljöfrågor alls eftersom det enligt henne inte var dess uppgift. Övriga hade en mer öppen syn, varav två stycken var mer engagerade och intresserade av tanken på att utveckla ett miljöengagemang inom kyrkan.

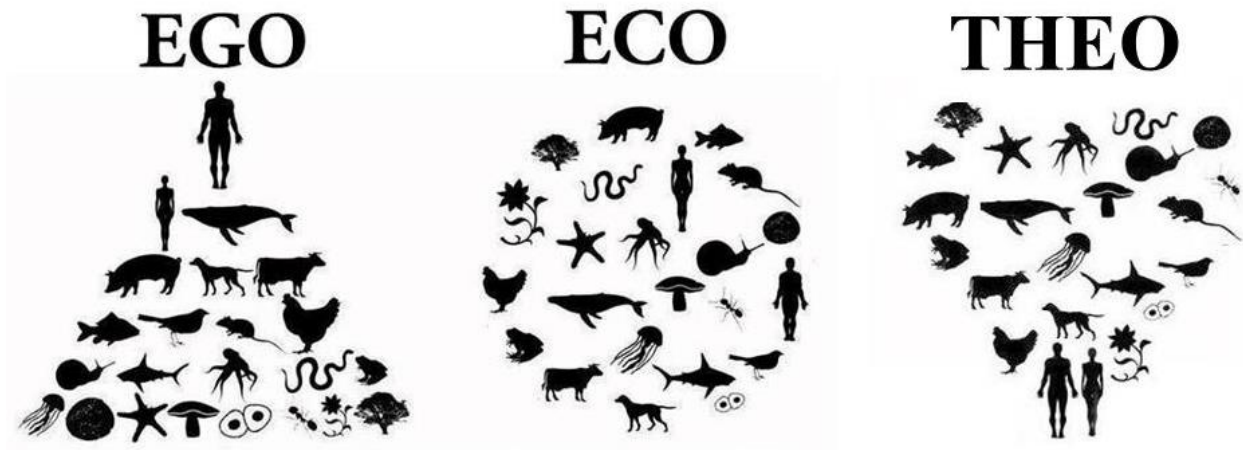
Lundberg (2017) menade i sin studie att även om det officiellt skett en förändring mot ett miljöengagemang inom Svenska kyrkan så visade hans forskning hur det inte helt stämmer överens med verkligheten, utifrån kristnas upplevelser. Resultatet av den här studien styrker hans slutsats, med undantaget när en av intervjurespondenterna, medlem i Svenska kyrkan, berättade om ett

”grönt projekt” med framträdande miljöengagemang som Svenska kyrkan bedrev på hennes ort. Just skapelseberättelsen och framför allt Moseboken 1:28 tycks vara det som fortfarande hålls som argument hos kristna när de uttrycker både kopplingar och motsättningar mellan sin tro och miljöengagemang.

Biskopsbrevets (Svenska kyrkan, 2014) uttalande om hur skapelseberättelsen i första Moseboken har uttolkats och ofta använts som ursäkt för exploatering av naturen, kan ses som en kritik mot den egna religionen. Kanske är det så att lösningen på den ekologiska krisen är andlig eller teologisk (Bock, 2013; Bell, 2013; White, 1967; Troster, 2013; Haught, 1993, Eaton, 2013; Hedge, 2013) och att den till viss del kan återfinnas hos den religion som av många ses som ansvarig för exploateringen? Biskopsbrevet (Svenska kyrkan, 2014) tog upp den kristna synen på hur Gud, efter att ha skapat Edens trädgård, gjort människan till trädgårdsmästare för att ta hand om den. Merchant (2003) argumenterade kring Edens trädgård och hur västvärlden är uppbyggd på idén om ett återskapande av Eden. Hon använde visserligen berättelsen om Edens trädgård för att beskriva hur den västerländska civilisationen ligger på en kristen föreställningsvärld om världen som en trädgård, vilket så långt skulle kunna stämma överens med tanken om förvaltarskap som framkommit i den här studien, men frågan är bara hur förvaltarskapet av naturen ser ut med tanke på vad Merchant tog upp (gated communities, köpcentra etc.). Det är ju inte den sortens förvaltarskap som kommit fram under den här studien, varken under den deltagande observationen eller intervjuerna, utan ett vårdande av jorden och dess arter.

6.5 Ekoteologins potential

Jag ville genom den här studien undersöka ett exempel på hur kristna i Sverige uttrycker kopplingar och motsättningar mellan sin kristna tro och engagemang för miljön och upplever att jag har fått svar på frågan. Jag har också lärt mig en del längs vägen, inte minst om kristendomen, kristna och om bibeln och hur det står i relation till natur och miljö.

Tre olika perspektiv som beskriver förhållandet människa – natur: egocentrisk, ekocentrisk och teocentrisk.

Källa: <http://blog.arocha.org/en/noah-beyond-the-blockbuster/>. Publicerad med tillåtelse.

Något jag inte hade förväntat mig var att jag under resans gång skulle komma att upptäcka ekoteologin och dess potential för att förstå kristendomens relation till natur och miljö. För trots, eller kanske p.g.a., de studier (Clements, et al., 2013; Troster, 2013) som sedan 1960-talet menat att kristendomen går stick i stäv med ett engagemang för natur- och miljö, så har det vuxit fram ett intresse för miljöfrågor hos en del kristna i bl.a. USA och efter att ha genomfört den här studien kan jag säga att intresset finns även hos en del kristna i Sverige. Ur den respons som växte fram med miljörelsen på slutet av 1960- och 1970-talen, där kristendomen blev en syndabock i miljöfrågan, så utkristalliserade sig en ny syn på kristendomens relation till och ansvar gentemot naturen, ekoteologi (Bock, 2013; Bell, 2013; White, 1967; Troster, 2013; Haught, 1993, Eaton, 2013; Hedge, 2013), där andlighet och vetenskap har en plats att mötas. Ekologi, som utgår endast från studerandet av naturen och utelämnar en andlig eller gudomlig syn på naturen, kan förenas med teologin, som utgår från en andlig syn med en skapare av naturen och människan som förvaltare av den. Bookless (D. Bookless, personlig kommunikation, 7 april 2018) uttryckte det genom att förklara människan i ekologiska termer som en nyckelart i naturen vars uppgift det är att bevara och upprätthålla resten av skapelsen. Vad jag anser är att ekoteologi kan lyftas fram som en möjlig modell för kristna idag, genom att den på ett etiskt och moraliskt sätt överbryggat klyftan mellan ekologi och kristendom med sitt holistiska perspektiv. För framtida studier skulle det möjligtvis vara intressant att ytterligare undersöka ekoteologins utbredning, om det finns ett intresse av att arbeta ekoteologiskt inom olika kyrkor i Sverige så att religionen kan bli en resurs för både

människa och natur. Det intressanta med ekoteologi är att den inte förkastar vetenskaplig forskning utan fungerar som en bro mellan två världar.

Jag avslutar den här studien som jag inledde den, med att citera Bell (2013, s. 387) som en påminnelse om det budskap som finns i alla större religioner, inklusive kristendomen:

”All of the major world religions have taught that we do not own the earth, but are a part of it”.

Referenser

A Rocha International. (u.å.). *A Rocha International*. Hämtad 2018-03-01 från <http://www.arocha.org/en/>

Bell, A. (2013). An Eco-Theology. *Crosscurrents*, (December), 386-389.

Biel, A. & Nilsson, A. (2005). Religious Values and Environmental Concern: Harmony and Detachment. *Social Science Quarterly*, 86(1), 178-191.

Bock, N. (2013). An Eco-Theology: Toward a Spirituality of Creation and Eco-Justice. *Crosscurrents*, (December), 433-445.

Bryman, A. (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Stockholm: Liber.

Carlisle, J.E., & Clark, A., K. (2017). Green for God: Religion and Environmentalism by Cohort and Time. *Environment and Behavior*, 50(2), 213 –241.

Clements, J.M., McCright, A.M., & Xiao, C. (2013). Green Christians? An Empirical Examination of Environmental Concern Within the U.S. General Public. *Organization & Environment*, 27(1), 85-102.

Eaton, H. (2013). Mapping ecotheologies: Deliberations on difference. *Theology*, 116(1), 23-27.

Hegde, S. (2013). Learning to Live in the Web of Life. *Crosscurrents*, (December), 405-420.

Hjerm, M., Lindgren, S., & Nilsson, M. (2014). *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys*. Malmö: Gleerups.

Lundberg, A.P. (2017). Constructing the Environment as a Faith Issue: Environmentalists at Work in the Lutheran Church of Sweden. *Worldviews* 21(2017), 152-174. doi: 10.1163/15685357-02102004.

Merchant, C. (2003). *Reinventing Eden: The Fate of Nature in Western Culture*. New York and London: Routledge.

Robinson, P. (u.å.). *St. Francis of Assisi. Catholicity*. Hämtad 2018-03-02 från https://www.catholicity.com/encyclopedia/f/francis_of_assisi,sainthtm.html

Svenska Bibelsällskapet. (u.å.). *Första Moseboken. Gud skapar världen*. Hämtad 2017-05-10, från http://www.bibeln.se/las/2k/1_mos.

Svenska Kyrkan. (2014). *Ett biskopsbrev om klimatet*. Svenska Kyrkan, Biskopsmötet, Uppsala 2014.

Troster, L. (2013). What is Eco-Theology? *Cross Currents, December 2013*, 380-385.

Vara med. (2018). *Hela planeten: Om Guds skapelse som vår glädje och vårt uppdrag*. Hämtad 2018-03-01 från <http://www.varamed.se/>.

White, L.Jr. (1967). The Historical Roots of Our Ecological Crisis. *Science, 155 (3767)*, 1203-1207.

Whitney, E. (2015). Lynn White Jr.'s 'The Historical Roots of Our Ecological Crisis' After 50 Years. *History Compass, 13/8 (2015)*, 396-410.